

Vörös Boldizsár

*„Az új ember szép és erős kell hogy legyen
mindenben”*

Biopolitikai intézkedések a Magyarországi Tanácsköztársaságban

Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság döntéshozói az új gazdasági-társadalmi-politikai rendszer kialakítása során nagy figyelmet fordítottak a népesség egészének biológiai folyamataira: a születésre és az elhalálózásra, az egyének általános egészségi állapotára, életkörülményeikre, sőt, távlati célként felmerült egy „új ember” megalkotásának gondolata is. A sokféle összetevőből álló biopolitikai intézkedéssorozathoz¹ pedig útmutatásokat kaphattak azoktól a szerzőktől, akiknek műveit már 1919. március 21. előtt közreadták a magyarországi szociáldemokraták és kommunisták.

*Biopolitikai elgondolások a munkásmozgalomban a Magyarországi
Tanácsköztársaság létrejötte előtt*

Az 1919-es magyarországi diktatúra vezetésében részt vevő politikai csoportok már az új rendszer létrejötte előtt és azt követően is jelentettek meg olyan munkákat, amelyekből információkat lehetett szerezni arról, hogy közelebbi és távolabbi céljukként milyen világrend és társadalmi viszonyok megteremtését tűzték ki.² A magyarországi szociáldemokraták bocsátották közre August Bebel, a jelentős németországi szociáldemokrata politikus *A nő és a szocializmus* című könyvét, már 1919. március 21. előtt is több magyar nyelvű kiadásban; a Tanácsköztársaság

¹ A biohatalomról és a biopolitikáról általában lásd például: TAKÁCS, 2018. 147–160; ÖZE, 2018. 91; ANTAL, 2019. 23–34. E munkám elkészítéséhez nyújtott segítségükért ezúton mondok köszönetet Lászlófi Violának és Kovács Jankának.

² Lásd ezekről például: VÖRÖS, 2020a. 91–107.

idején e művet az egyesült párt könyvkiadó hivatala tette közzé.³ Munkájában a szerző részletekbe menően foglalkozott a majdan kialakuló eszményi világrenddel. Így, egyebek mellett, írt arról, hogy az új társadalomban minden munkaképes embernek dolgoznia kell, az életfeltételek pedig mindenki számára egyenlők lesznek. A társadalom egyik legfontosabb feladata az utódok megfelelő nevelése lesz. „Gondoskodásának legelső tárgya a szülő anya lesz. Ennek kényelmes lakást, kellemes környezetet, a maga és gyermeke számára gondos ápolást fog a társadalom biztosítani.”⁴ A fiúk és a lányok nevelésében fontos szerepe lesz a tornának, a cél ugyanis az, hogy egészséges, edzett, testileg és szellemileg normális nemzedék alakuljon ki. Az emberek életkörülményei jobbak lesznek, mint amilyenek a 19–20. század fordulóján voltak: „A társadalom erkölcsi és fizikai állapota, munka-, lakás- táplálkozási és ruházkodási viszonyai, társasélete stb. hozzá fognak járulni a balesetek és megbetegedések elhárításához.”⁵ A társadalom feladata lesz a betegekről, a rokkantokról és az öregekről való gondoskodás is: az ezekre szolgáló intézetek meg fognak felelni a legnagyobb elvárásoknak is.

Bebel könyvében, a társadalmi viszonyok átalakulásának ábrázolásával, egy „új ember” különféle vonásait, tulajdonságait is megjelenítette. A szerző egyrészt negatív jelenségek eltűnéséről, nemlétéről írt:

„A jövő társadalom sem politikai, sem közönséges bűnöket és kihágásokat nem fog ismerni. A tolvajok eltűntek, mert eltűnt a magántulajdon és mert az új társadalomban munka által mindenki könnyen és kényelmesen kielégítheti szükségleteit. »Csavargók és csirkefogók« nincsenek többé; ezek csak a magántulajdonon alapuló társadalom termékei és mihelyt ez a társadalom megbukott, ők is megszűnnek.”⁶

A másik eljárás részéről a pozitívumok bemutatása volt. Szerinte az új társadalom a következő nemzedéket annak gyakoriságáig neveli; ez után mindenki maga gondoskodhat a saját továbbképzéséről. Mindennek nyomán, az akkori viszonyok között

³ Lásd például: BEBEL, 1918. A műről és annak hatásáról lásd például: CALKINS, 1982. 126–134; HÖLSCHER, 1989. 307–318; MADARÁSZ, 1990. 187–237. A 20. század elején a *Népszava* könyvhirdetésének közreadói pedig a műben megjelenített jövőképet ismertetve egyben annak megvalósítására mozgósították a reménybeli olvasókat, ami jól mutatja, hogy azt realizálhatónak is tartották. Szerintük a német szerző „olyan megragadóan állítja elénk a kommunisztikus termelési alapon felépülő új társadalom képét, hogy az olvasó nem vonhatja ki magát hatása alól és kénytelen belátni, hogy az ut, amelyet Bebel kijelöl, minden nőnek és férfinak egyetlen helyes [!] útja”. N. N., 1908. 13. A korabeli szövegeket egykorú helyesírással közlöm, az álló betűs részek az idézetekben az eredeti kiemléseknek felelnek meg.

⁴ BEBEL, 1918. 464. Ugyanakkor könyve bevezetésében Bebel félreérthetetlenül tudatta olvasóival: „Mihelyt az ember a reális valóság alapjáról távozik és a jövőendő alakulások festésébe bocsátkozik, tág tere nyílik az elmélkedésnek. Kezdődik a vitatkozás arról, hogy mi valószínű és mi valószínűtlen. Azért mindaz, amit erre vonatkozólag ebben a könyvben kifejtünk, csupán csak a szerző egyéni felfogásának tekintendő és így az esetleges támadások is csak az ő személye ellen intézendők; amit mond, azért ő maga viseli a felelősséget.” Uo., 9.

⁵ Uo., 480.

⁶ Uo., 457–458.

„Ezer meg ezer ragyogó tehetség, amely eddig elnyomatott most érvényre fog jutni és alkotni fog mindenütt, ahol csak alkalom kínálkozik. [...] És amire ezek képesek, az bizonyára annyira túl fogja szárnyalni azt, amit e téren a mai társadalom nyújtani bír, mint amennyire a jövő társadalom ipari, technikai és mezőgazdasági alkotásai túl fogják szárnyalni a mai társadaloméit.”⁷

A könyv címének megfelelően Bebel a fentiekben bemutatott részekben túl, külön fejezetben is foglalkozott a nők helyzetével a majdan kialakuló ideális világban. Így, többek között azt írta, hogy ekkor már a nő társadalmilag és gazdaságilag teljesen független, a férfival egyenlő. Testi és szellemi erejét teljes mértékben kifejtheti, ugyanolyan feltételek között dolgozhat, mint a férfi. „Szerelmi választásában szabad és független, mint a férfi. [...] ha szerelmi frigyre lép, elhatározását nem befolyásolja más tekintet, mint a vonzalom”.⁸ A szerző szerint a nő szabadságát nem fogja korlátozni, ha gyermekei lesznek, ugyanis amikor segítségre lesz szüksége, többen – ápolónők, nevelőnők, barátnők is – fogják őt támogatni.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1903-as programjában is számos olyan követelés kapott helyet, amelyek az emberi élet legkülönbözőbb területeire kívántak hatással lenni: így a nők teljes egyenjogúsítása a férfival; a törvénytelen gyermekeké a törvényesekkel; az elhagyott gyermekek gondozása a köz által; a házasságkötés és a válás könnyebbé tétele; az egészségügy államosítása, az orvosi kezelés ingyenessége; kiterjedt munkásbiztosítás, amely az öregekről is gondoskodik; a munkások és a cselédek legfeljebb napi nyolcórás munkaideje; heti legalább 36 órás megszakítatlan munkaszünet, munkásvédelmi törvények; a dolgozókra nézve kedvező lakáspolitikák. Ezek az elgondolások érintették a mindkét nemhez tartozókat, a különböző életkorúakat és a mindennapi élet számos területét, együttesen mintegy előkészítve a Magyarországi Tanácsköztársaság totális biopolitikáját.⁹

Kifejezetten az anyák sorsával foglalkozott a kommunista Alekszandra Mihajlovna Kollontaj *A dolgozó anya* című, még a bolsevikok hatalomra kerülését megelőzően írott brosúrájában, amelyet magyar fordításban a Kommunisták Magyarországi Pártja jelentetett meg még a Tanácsköztársaság létrejötte előtt.¹⁰ A munka egy része, az ideális társadalmi viszonyok ábrázolása pedig napvilágot látott immár az egyesült szociáldemokrata–kommunista párt által kiadott, a „dolgozó nők érdekeit képviselő” folyóirat, a *Nőmunkás* április 15-i számában is.¹¹ E leírás szerint a majdan megvalósuló társadalomban mindenki egyformán dolgozik, és ezért

⁷ Uo., 473–474.

⁸ Uo., 488–489. A Tanácsköztársaság idején, a Közoktatásügyi Népbiztoság által kiadott munkájában pedig Dénes Zsófia a következőket írta Bebel könyvéről: „A szociáldemokrata Bebel Ágost a nőkérdés megoldásában megbízható belső forradalmisággal ítélkezik. A nő és a szocializmus című nagy munkája – a legerjedelmesebb és legsúlyosabb munka, mely a szocializmus irodalmában a nő felszabadításával foglalkozik – céljai kihangoztatásában eléri a kommunista társadalom mértékét. (Aminthogy a kommunizmus végcélja Bebelnek az egész vonalon, csupán megvalósításának egyetlen eszközét, a fegyveres forradalmat alkussza le szociáldemokrata alapon!)” DÉNES, 1919. 26.

⁹ Magyarországi Szociáldemokrata Párt, 1908. 6–7. Vö. ehhez: PETRÁK, 1969. 12., továbbá: Uo., 12–59.

¹⁰ KOLLONTAJ, 1919a.

¹¹ KOLLONTAJ, 1919b. 2.

az állam gondoskodik róluk. Ugyancsak egyenlő valamennyi gyermek is, és az összes családról szintén egyformán gondoskodnak. Ha a társadalom „polgárnő”-je gyermeket vár „szolgálatára fog állni a szülészeti klinika, körülvéve kerttel, virágokkal; ház, ahol minden úgy lesz építve, hogy öröndetes, egészséges és kellemes legyen ott az élet minden várandós, minden szülő, minden szoptató nőnek... Az orvosok gondja ebben a társadalomban arra fog irányulni, hogy ne csak megóvják az anya és a csecsemő egészségét, hanem meg is könnyítsék a szülés fájdalmait.”¹² Amikor a csecsemő megerősödött, az anya visszatérhet munkájához, a gyermek pedig különböző intézményekben fog nevelkedni, hozzáértő ápolónók felügyelete alatt. Ugyanakkor Kollontaj azt is állította, hogy „Amikor akarja az anya, – a gyermekek vele lehetnek mindig.”¹³

A jövőben elérendő ideális világrendről kialakított legfontosabb kommunista elgondolásokat azonban Nyikolaj Ivanovics Buharin szovjet-oroszországi vezető bolsevik politikusnak, ideológusnak *A kommunisták (bolsevikiek) programja* című, 1918 májusa folyamán elkészült munkája tartalmazta.¹⁴ E kiadványt, mivel 1918. augusztus 9-re datált szerzői előszava szerint az nem csupán az orosz proletariátus, hanem a világ proletariátusának, így a magyar proletariátusnak is a programja, már a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte előtt több ízben is megjelentette magyar fordításban a Kommunisták Magyarországi Pártja. A művet 1919. március 21. után pedig a Közoktatásügyi Népbiztosság egyik csoportja, a Szocializmus Állami Propagandája bocsátotta közre. Buharin szerint a majdani „kommunista rend”-ben az emberek egyenlők, együtt dolgoznak, „az egész társadalom olyan, mint egy óriási munkásszövetség”.¹⁵ Ennek a korszaknak az előkészítésében pedig szerepe „a legelső lépések egyike egyenlőrangú lépés a bankok és a termelés proletár nacionalizálásával, a vagyonos osztályokra a munkakötelezettség megállapítása”. A munkára kényszerítés eszköze a munkakönyv, amelyben a dolgozó igazolást kap elvégzett munkájáról, és ezzel nyer jogot egyes termékek, mindenekelőtt kenyér vásárlására, tehát – amint az ezt tárgyaló fejezet főcíme is tudatja az olvasókkal – „Csak a dolgozók kapnak kenyeret”.¹⁶ A pártprogramban Buharin foglalkozott a különböző termékek elosztásának problémájával is: szerinte a helyes eljárás a pontos, tervszerű szétosztás a munkásszervezetek által. Ennek érdekében arra kell törekedni, hogy „a lakosságot kötelezően egyesítsék fogyasztói kommunókben. Mert csak akkor történhet meg helyesen a termékek szétosztása, ha a lakosság, amely a kérdéses terméket kapja, nagyobb csoportokká van szervezve és egyesítve és így e csoportok fogyasztása pontosan kiszámítható.”¹⁷ Munkájában a szerző arra is rámutatott, hogy az ideális viszonyok megteremtésének időszakában szükség van az erőszak alkalmazására az új rendszer belső és külső ellenségeivel szemben: „Mennél veszélyesebb a munkásforradalom helyzete, mennél több ellenség fogja körül, annál kiméletlenebbnek kell lenni a forradalmi munkás-hatalomnak”.¹⁸

¹² KOLLONTAJ, 1919a. 14. Lásd még: Uo., 22.

¹³ Uo., 15.

¹⁴ BUCCHARIN, 1919. A műről és annak hatásáról lásd például: LÖWY, 1990. 111–115; 397; HEDELER, 2015. 177–178; 553.

¹⁵ BUCCHARIN, 1919. 12.

¹⁶ Uo., 51–52.

¹⁷ Uo., 55–59, lásd még: Uo., 70.

¹⁸ Uo., 21., lásd még: Uo., 17–22.

A Szovjet-Oroszországban tevékenykedő magyar kommunisták vezetője, Kun Béla a szintén 1918 májusában írt, a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötté előtt a Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919. március 21. után az egyesült párt által közzétett *Mit akarnak a kommunisták?* című brosúrájában a következő célokat is megjelölte:

„A proletárállam természetesen megvalósítja haladéktalanul mindama követeléseket, amelyeket a munkásmozgalom a munkásosztály jólétének emelése, életviszonyainak megjavítása, egészségének megőrzése [...] céljából maga elé tűzött programként, s követelésként állított fel a burzsoá állammal szemben. *A nyolc órai munkaidő, a gyárak, a műhelyek egészségügyi viszonyainak megjavítása, a lakásvizonyok egészségessé tétele, mindezen és egyéb más ugynevezett szociálpolitikai követelések megvalósítása egy csapásra megtörténik.*”¹⁹

A megjelölt intézkedések a szociáldemokrata programnak is részei voltak – ugyanakkor a „haladéktalanul” és az „egy csapásra” szavak jól jelzik, hogy a kommunisták milyen gyorsasággal szándékoztak ezeket megvalósítani.²⁰ A brosúrában Kun célként jelölte meg az élelmiszerelosztás rendszerének átalakítását, annak érdekében is, hogy ne legyenek kiváltságok a táplálkozásban és ezzel összefüggésben az általános munkakötelezettség bevezetését minden munkaképes emberre.

Az élelmiszerek és más termékek szovjet-oroszországi elosztásával foglalkozott az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja újságjának, a *Szociális Forradalomnak*²¹ egy, az 1918. október 23-i számában közzétett *Osztályadag* című cikke, amely a szerző neve nélkül jelent meg, tehát a szerkesztőségi véleményyt juttatta kifejezésre.²² A szöveg szerint: „Az élelmiszerek és egyéb cikkek elosztása ugyanis osztályok szerint történik, nyílt bevallásával annak, hogy az eddigi uralkodó osztályt, a burzsoáziát minden téren, minden tekintetben el kell nyomni, a felülkerekedés minden lehetőségétől meg kell fosztani.” Ez után következik az „osztály-adagok” ismertetése: az első osztályú, a legtöbb és legtáplálóbb adagot a dolgozó proletárok, a munkások, a szegényparasztok és a vöröskatonák kapják. A második osztályba soroltattak az új rendszer tisztviselői, hivatalnokai, a harmadikba „a nem társadalmi munkát folytatók”, a szabadfoglalkozásúak (köztük az orvosok és a színészek), a negyedik osztály pedig „a parazitáké, az élősdieké, a burzsoáziáé”. A cikk további részében konkrét példák szemléltetik ennek a rendszernek a működését, majd az írás a következő értékeléssel zárul: az osztályadag megállapításában és keresztülvitelében az jut kifejezésre, hogy a burzsoáziától el kell venni eddigi felesleges javait, előnyét és a lakásokkal, a ruházattal, az élelmiszerben minden lehető jót az eddigi nélkülözőőknek, a proletariátusnak, a szegényparasztoknak, a dolgozók tömegeinek kell adni.

Az itt ismertetett, idézett, még 1919. március 21. előtt keletkezett munkák mind nagyszabású, az új világ fontos mozzanatait megjelenítő vízióikkal, mind az

¹⁹ KUN, 1919. 23.

²⁰ Lásd ehhez: PETRÁK, 1969. 54.

²¹ Az újságról részletesen írt: TIMÁR, 1976. 58–78; 244. Sajnos, a lap valamennyi számához munkám során nem tudtam hozzájutni.

²² N. N., 1918. 3.

e szövegekben ábrázolt konkrét intézkedésekkel komoly ösztönzéseket adhattak a Magyarországi Tanácsköztársaság irányítóinak saját döntéseik meghozatalához, radikális eljárásaikhoz a biopolitika területén is, lehetővé téve számukra, hogy viszonylag rövid idő alatt megkíséreljenek kialakítani egy új rendszert.²³

Nagyszabású intézkedések – súlyos történelmi körülmények között

A biopolitikai intézkedésekkel²⁴ létrehozandó ideális állapotról a magyarországi diktatúra közvélemény-formálóinak is megvolt a víziójuk, amelyet ekként jelenítettek meg a *Népszava* július 5-i számának a szerző neve nélkül publikált, tehát szerkesztőségi állásfoglalást kifejezésre juttató vezércikkében: „A mi ideálunk az, hogy minden dolgozó kényelmes, egészséges, tágas, modern, jól berendezett lakáshoz jusson. A mi ideálunk az, hogy minden dolgozó bőségesen el legyen látva fehérneművel, ruhával, cipővel, butorral. A mi ideálunk az, hogy minden dolgozó bőséges, egészséges, izletes táplálékhoz jusson.” A szöveg szerint a cél egy osztályok nélküli, demokratikus társadalom is, amelyben nincs szükség az erőszak alkalmazására. Az eszményi viszonyok leírása az „Ez az ünnepnap *álmunk*” értékeléssel zárult.²⁵ Az azonos mondatkezdésekkel pedig a cikk közreadói egyértelművé tették, hogy mindezt a jót kizárólag a „dolgozók”-nak szánják.

E törekvések megfigyelhetők voltak a diktatúra irányítóinak intézkedéseiben is: a március vége–május vége közötti fontos rendelkezésekről pedig jó, ezek legfőbb tendenciáit szemléltető áttekintés jelent meg a Közoktatásügyi Népbiztosság május vége körül közzétett, *Mit adott a forradalom?* című brosúrájában.²⁶ E szerint a kommunista államnak legfontosabb pillére a munkához való jog és a munkakényszer deklarálása: „Az élethez csak a dolgozó embernek van joga, akár testi, akár szellemi munkát végez a társadalom fenntartására.”²⁷ Az új hatalom azonban a munkakényszer bevezetése mellett kimondta a munkához való jogot is, ami azt jelentette, hogy az állam köteles mindenkinek munkát adni, és ha az illetőt nem tudja foglalkoztatni, köteles gondoskodni róla. Ebben a szövegben is helyett kapott az a meghatározás, hogy: „A kormányzótanács egy rendelete mindenkit, aki munkája után él, munkásnak tekint.”²⁸ A továbbiakban a kiadvány közreadói tudatták az olvasókkal: a rendszer

²³ Vö. ehhez: VÖRÖS, 2020b. 43.

²⁴ A Magyarországi Tanácsköztársaság biopolitikai intézkedései közül – jelen munkám terjedelmi lehetőségei miatt – csak a központi szervekét (Forradalmi Kormányzótanács, népbiztosságok) tárgyalom, ezekén kívül csak néhány esetet említek. Ehhez mindenekelőtt e testületek kiadványait használtam, valamint még az egyesült párt napilapjai közül a *Népszavát* és a *Vörös Ujságot*: ezekből is elsősorban az elvi állásfoglalást, szerkesztőségi véleményt kifejezésre juttató cikkeket. Szintén a terjedelmi lehetőségek miatt nem foglalkozom az intézkedések végrehajtásának bemutatásával és az azokkal kapcsolatos különféle társadalmi reakciókkal sem.

²⁵ N. N., 1919o. 1.

²⁶ N. N., 1919i. E munka jelentős része olvasható a következő összeállításban is: GÁBOR–HAJDU–SZABÓ (SZERK.), 1959. 605–620., a szöveghez kapcsolódó jegyzetekben hivatkozva az egyes rendeleteket.

²⁷ N. N., 1919i. 14.

²⁸ Uo., 15.

irányítóinak az a törekvése, hogy ha kevés az élelmiszer, abból elsősorban a dolgozóknak jusson. „Ez az elv végig vonul a proletárállam egész ellátási rendszerén.”²⁹

A munka egy további fejezetében az állt, hogy az új hatalom „nem akarja és nem fogja megváltoztatni a házasságnak és családi életnek eddigi rendjét, nem akarja és nem fogja behozni a nőközösséget” – az ismétlések e kijelentéseket voltak hivatottak nyomatékosítani.³⁰

A *Mit adott a forradalom a gyermekeknek?* című fejezet azokkal a megállapításokkal kezdődik, hogy: „A gyermekek, a jövő szocialista társadalmának leendő munkásai számára hozta a legtöbbet a forradalom. Hiszen minden, ami történik, az ő érdekében történt.”³¹ Ebben a részben lehet olvasni a Forradalmi Kormányzótanács azon rendeletéről, amely szerint a Magyarországi Tanácsköztársaság törvénytelen gyermeket nem ismer. Tehát mindazok a jogok és kötelezettségek, amelyek a törvényes házasságból született gyermekeket megilletik (például az apa nevének viselése, az anya tartásdíj-igénye), csorbíthatatlanul kiterjedtek a házasságon kívül születettekre is. Az iskolásokat érintette a Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosságnak az a rendelete, hogy minden gyakorló fogorvos tartozik saját rendelőjében naponta két órán át a hozzá beutalt gyermekek fogait kezelni. Ugyane népbiztosság intézkedett a budapesti proletárgyermekek vidéki nyaraltatása érdekében.

A proletárok egészségügyével foglalkozó fejezetben egyebek mellett arról lehet olvasni, hogy az új hatalom köztulajdonba vette valamennyi kórházat, gyógyító-, rendelő- és gondozóintézetet; állami tulajdonba kerültek az eddig magántulajdonban álló gyógyfürdők, gyógyforrások és gyógyszertárak is. A köztulajdonba vett gyógyintézetekben minden beteg ingyenes gyógykezelésben, ápolásban részesül. A kiadvány közreadói a temetők rendezését is az egészségügyhöz sorolták. Szerintük:

„Mikor a proletárdiktatura ledönti az élők közt a rég elavult korlátokat, nem indokolt a halottak megkülönböztetése sem. [...] nem lehet majd többé még haló poraikban is különbséget tenni proletár és kapitalisták között. A halálban mindenki egyenlő. [...] A proletáruralom, amely nem ismer egyenlőtlenséget az életben, még kevésbé tűri a halál egyenlőtlenségét.”³²

E szövegben a halálban való egyenlőség hangsúlyozásával a halál is az egyenlőség hirdetése sajátos eszközévé vált a diktatúra élőkre irányuló intézkedéssorozatában. A brosúra szerint pedig mindenki egyforma temetésben fog részesülni.

A következő fejezet arról tájékoztatott, hogy az új hatalom betegsegélyező és balesetbiztosítást tesz kötelezővé minden dolgozó számára. Továbbá külön rendelkezés fog intézkedni az öregkori ellátásról és gondoskodnak azokról is, akik a háborúban váltak nyomorékká. Az illetékes népbiztosság pedig az özvegyek és árvák nyugdíját is rendezni fogja.

²⁹ Uo., 15.

³⁰ Uo., 24. Vö. ehhez: Uo., 34.

³¹ Uo., 26.

³² Uo., 28–29. Vö. ehhez: PETRÁK, 1969. 142; 217.

A brosúrában külön fejezet foglalkozott azzal, hogy az új rendszer döntéshozói miként juttatták lakáshoz a proletárokat, ami jól mutatja e probléma, illetve az azt orvosolni hivatott intézkedéssorozat jelentőségét. Minden lakóház a Tanácsköztársaság tulajdona lett, kivéve azokat, amelyeket a munkások és a tisztviselők építettek, és amelyekben maguk laktak. A proletárok nyomorúságos lakásviszonyainak megszüntetése érdekében a Budapesten létrejött központi lakásbiztoság rekvirálta a gazdagok feleslegesnek ítélt szobáit, számos találkahelyet azért, hogy ezekben proletárokat költöztessen.

A téma fontosságát jelezve, szintén külön fejezetben került tárgyalásra az, hogy mit adott a forradalom a nőknek. Távlati célokat is ismertetve, a szövegben az áll, hogy a kommunista társadalomnak kiemelkedően fontos „a nő önrendelkezési joga. Éljen függetlenül, éljen egyedül, ha akar; kössön házasságot a kiválasztottjával, ha neki úgy tetszik. A kommunista társadalomban gazdasági kényszer nem hajtja a nőt a férfihez. A nő a férfivel teljesen egyenrangú és azáltal, hogy nem szorul rá az eltartó férfirra, éppen olyan szabad, mint a férfi.”³³ A gyermekszülést a kommunista állam védi és jutalmazza: a terhes nő segélyt kap, mentesül a munka alól, az állam pedig gondoskodik gyermeke eltartásáról. Továbbá a Kormányzótanács egyik rendelete megkönnyítette a házasságkötést, egy másik pedig a válást: ekként megakadályozza „azt a lehetetlen állapotot, hogy a jog összefüzzön olyanokat is, akik egymástól érzelmileg elidegenültek, akik között lelki kapocs már nincsen”.³⁴

A brosúra egy további fejezetében említették meg közreadói, hogy a Forradalmi Kormányzótanács megtiltotta a szeszesitalok kimérését és fogasztását.

Az egyének életével, jólétükkel kapcsolatos fontos elveket tartalmazott az egyesült párt június 12–13-i kongresszusán elfogadott programja. Ebben, egyebek mellett, szerepel a nyolcórás munkaidő (amelynek fokozatos csökkentését tervezték a termelőerők fejlődésével, a termelékenység növekedésével), a heti 42 órás, folyamatos pihenés; a gyermekmunka megtiltása; az éjjeli munka, valamint minden egészségtelen munka kiküszöbölése a munkásnőknél és az ifjómunkásoknál. A munkásnők terhességük utolsó nyolc hetében és a szülés után további nyolc héten át nem dolgozhatnak, bérüket azonban megkapják, szülési segély és ápolás is megilleti őket. A szoptató anyák külön védelemben részesítendőek. Betegekről, bal esetet szenvedettekről, a munkában megrokkantokról és az öreg munkásokról az állam gondoskodik. Eltartja azokat a gyermekeket is, akik eltartó nélkül maradtak. Cél az is, hogy az iskolások közös ruha- és élelemellátásban részesüljenek.³⁵

Mindezek nyomán arra a következtetésre juthatunk, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság irányítói totális biopolitikát folytattak, amely kiterjedt az emberi élet legkülönbözőbb szegmenseire, mindenféle életkorú egyénre: a megszületendőkre (gondoskodás a terhes nőkről), a gyermekekre (a törvénytelenység állapotának megszüntetése, az iskolások fogainak kezelése, nyaraltatás, közös ellátás), a munkaképes felnőttekre (munkakényszer és munkára való jog, biztosítás stb.), az öregekre (ellátás), sőt a halottakra is (nincs megkülönböztetés a halálban). Érintette a legkülönbözőbb társadalmi helyzetű embereket: így a „szegény”-eket, akiknek

³³ N. N., 1919i. 34.

³⁴ Uo., 34–35.

³⁵ A Szocialista–Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, 1919. 15.

adott és adni akart: például élelmiszert, lakást, orvosi ellátást, de a „gazdag”-okat is, akiktől elvett (például lakrészeket) és akiket olyan munkára kényszerített, illetve igyekezett kényszeríteni, amelyet a társadalom egészére nézve hasznosnak tartott. Ehhez sor kerülhetett fegyelmező biohatalmi eszközök alkalmazásának kilátásba helyezésére is. Szántó Béla hadügyi népbiztos a *Vörös Ujság* július 13-i számának hasábjain megjelent nyilatkozatában azt mondta, hogy megkövetelik a „burzsoák”-tól, hogy

„dolgozzanak, termeljenek, mert aki nem dolgozik, nem lehet részese a proletariátus által termelt javak élvezetének. *Aki nem dolgozik, annak megélhetését lehetetlenné fogjuk tenni, bevonjuk élelmiszerjegyeit, igénybe vesszük lakását és súlyosan büntetjük. A szükség esetén elrendelendő kényszermunkára a hadügyi népbiztosság fogja kötelezni a renitens burzsoákat.*”³⁶

E totális szemlélet kiterjedt mindkét nem tagjaira: férfiakra és nőkre (ők ebben kiemelten fontosaknak számítottak); a biológiai létezés valamennyi területére: a születésre (terhes nők védelme), a családi körülményekre (a nők egyenjogúsítására törekvés, házasság, válás), a táplálkozásra (kik részesülnek jobb élelmiszerellátásban), a lakáskörülményekre (rekvirálás, beköltöztetés), a nevelkedésre (iskolások ellátása, gyermeknyaraltatás), a munkára (kényszer és jog), betegség (biztosítás, kezelés), megöregedés (ellátás), elhalálozás (temetkezés). A döntéshozók nemcsak az egészségesekkel foglalkoztak, hanem a betegekkel is: a Forradalmi Kormányzótanács június 12-i rendelete szerint minden elmebeteg és minden elmebéli fogyatkozásban szenvedő ember a Tanácsköztársaság felügyelete és gondozása alatt áll, mégpedig arra való tekintet nélkül, hogy baja gyógyítható-e vagy gyógyíthatatlan.³⁷ A Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság által kiadott *Munkaügyi és Népjóléti Közlöny* június 26-i számában pedig e renDELETEhez a következő Magyarázatot fűzték: „Az elmebetegügy modern fejlesztése következtében különben is szakítani kell a régi rendszerrel és nomenclaturával, szabadabb légáramlatot kell az intézetekbe hozni, melyek nem tébolydák többé, hanem elmekórházak, hol az elmebetegekkel sokkal intenzívebben foglalkoznak és őket már gyógyítás szempontjából is intenzívebben foglalkoztatják.”³⁸

A testnevelés ügyében is sor került a saját célkitűzések megfogalmazására.³⁹ A *Népszava* április 19-i, *Ép testben ép lélek* című, szerző neve nélkül megjelent, tehát szerkesztőségi állásfoglalást kifejezésre juttató cikke szerint a Tanácsköztársaság illetékesei céltudatos edzéssel és fejlesztéssel akarják előmozdítani a dolgozó nép testi épségét és „derékességét”, mert ebben látják nemcsak a testi és a szellemi munkaképesség, hanem az egyéni boldogság legfőbb biztosítékát is. Az általam megfelelőnek tartott társadalmi viszonyokkal meg fogják előzni a proletárok egészségének leromlását, a testnevelés intézményeivel pedig tökéletesíteni fogják azok testkultúráját. A cikkben az áll, hogy a diktatúra e szándékát bizonyította a proletáryaák

³⁶ SZÁNTÓ, 1919. 1.

³⁷ *Forradalmi Kormányzótanács*, 1919b. 1.

³⁸ N. N., 1919n. 176.

³⁹ Lásd ehhez például: N. N., 1919q. 1; BIRÓ, 1919. 1–2; KUN, 1989. 170–178.

megvédésével és gondozásával, a gyermekek iskolakötelezettségének kiterjesztésével és a kenyérkereső munkától való távortartásukkal 14. életévük betöltéséig (amely korhatárt, ha az új rend megszilárdul, ki lehet terjeszteni a 16., sőt majd a 18. életévig) és az ifjúnunkások munkaidejének csökkentésével. A Tanácsköztársaság megszilárdulásával és a normális termelési viszonyok helyreállításával gyökeresen javulnak majd az élelmezési és a lakásviszonyok, úgy, hogy „az új nemzedék már születése pillanatában különb lesz a mostaninál és állandóan kedvező viszonyok között fog fejlődni. Az ilyen nemzedéket azután a rendszeres és céltudatos testi nevelés a testi tökéletességnek, az erőnek és szépségnek arra a magaslatára fogja emelni, amelyet az ókori szabad görögök bámulói oly nagyon magasztalnak.”⁴⁰ A szöveg lezárásában ekként már megjelent – a gazdasági-társadalmi-politikai viszonyok javulásával összefüggésben, ebben a különféle biopolitikai intézkedések eredményeként is – egy, a korábbinál tökéletesebb emberekből álló nemzedék: vagyis az „új emberek” megalkotásának víziója.

Ezekben a rendelkezésekben ugyanakkor – amint az az ismertetett brosúrából is kiderült – határozottan érvényesült az *osztályszempont*. Sőt ez döntő tényező volt a közösség egészének meghatározásánál is, amint ez a *Vörös Ujság* június 20-i számának szerzői név nélkül megjelent, tehát szerkesztőségi állásfoglalást kifejezésre juttató cikkéből kiderült. E szerint a „magyar proletárdiktatura egyesít magában minden dolgozót, faji és nemzetiségi különbség nélkül”.⁴¹ Ám a konkrét történelmi helyzetben: a háborús viszonyok között, a súlyos élelmiszerellátási és lakásproblémák időszakában a diktatúra döntéshozói úgy ítélték meg, hogy a rendszer fennmaradásának érdekében szükség van egyes társadalmi csoportok biopolitikai eszközökkel történő privilegizálására is. Ugyanakkor úgy vélték, hogy ezt meg is kell értetni a többi proletárral. A *Népszava* május 8-i számának hasábjain megjelent írásában Somló Dezső, a lakásügyek országos biztosa kijelentette, hogy Budapest és az ország más nagyvárosainak nyomorúságos lakásviszonyok között élő proletárjait mielőbb, a lehető legrövidebb idő alatt egészséges, tágas, megfelelő otthonnak számító lakásokhoz kell juttatni. De ahhoz, hogy erre sor kerülhessen, meg kell védeni az ellenség támadásaival szemben azt a társadalmi rendet, amelyik ezt lehetővé teszi, vagyis a proletárdiktatúrát. Ebből pedig az következik, hogy:

„Akik ezt a védelmet adják, azoké az elsőség minden téren: a mi vörös katonáinké. Amennyi lehetőség kínálkozik rá, minden alkalmat meg fogunk ragadni, hogy a proletárhazát védő vörös katonák családjai otthonhoz jussanak. [...] Amikor a proletárcsaládok, amelyek sóvárogva várják az időt, hogy az alacsony pincedoukból és a bérházak szűk lakásaiból emberséges hajlékhoz juthatnak, átengedik az elsőséget a Vörös Hadsereg harcós katonáinak és azok családjainak: csak rövid időre kell, hogy lemondjanak a jobb otthonról.”⁴²

De nem csak a lakáselosztás terén élveztek előnyt a vöröskatonák, illetve hozzátartozóik: a Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság június 10-i rendelete szerint

⁴⁰ N. N., 1919e. 7.

⁴¹ N. N., 1919l. 7.

⁴² SOMLÓ, 1919. 2. Lásd még: *Országos Lakásbiztosság*, 1919. 5; N. N., 1919i. 38.

a köztulajdonba vett gyógyfürdőkben a fürdőmegbízott a lakás- és ételmezési utalványokat hetenként előre adja ki a megállapított lakás- és ételmezési díjak, valamint az egyes helyeken érvényes gyógydíjak kifizetése ellenében – a vöröskatonai gyógyellátásra szoruló beteg felesége és gyermekei azonban díjtalan lakást és ételmezést kapnak.⁴³ A *Népszava* május 29-i, szintén a szerző nevének feltüntetése nélkül megjelent vezércikke azt magyarázta a közönségének, hogy a nehéz testi munkát végzőknek pótagadot kell adni élelmiszerekből, amit a következőképpen indokolt: „a proletariátus érdekeinek igazi szolgálása kívánja a meglévő készletek igazságos elosztását és az igazságos elosztás magában foglalja azt is, hogy a legnehezebb munkát végzőknek több jár”.⁴⁴

A Tanácsköztársaság irányítói biopolitikai intézkedések sorozatával, vezető közvélemény-formálói pedig különféle megnyilatkozásaikkal félreérthetetlenül kifejezésre juttatták, hogy különösen fontos társadalmi csoportként tekintenek a gyermekekre. Ez megjelent a *Mit adott a forradalom?* című brosúrában,⁴⁵ előtte pedig már a Forradalmi Kormányzótanács április 25-i, az iskolai gyermekvédelem ügyében kiadott rendeletének 1. §-ában: „A tanácsköztársaság a gyermekek testi és lelki védelmét legfontosabb feladatának tartja.”⁴⁶ Mindennek oka azonban nem csupán a gyermekek szeretete volt: a *Népszava* április 11-i számának a szerző neve nélkül megjelent vezércikkében a következő áll:

„A jövődő megmentése a gyermek megmentésével kezdődik. Amit mi kezdtünk el, a férfivóá serdüilt gyermek fejezi be; lehanyagtló kezünkből gyermekeink veszik ki a harc és a munka eszközeit, a forradalom lángját ők gyujtogatják tovább, vigyázzunk rájuk, neveljük őket, a gyermek megy előre a jövődőbe, viharos harcaiba vagy sugárhozó derűjébe. [...] A fürdő, a kórházak, az iskola, amiből kitagadták a proletárszülők gyermekét, ezután el fogja végezni földatát és minden intézmény [...] egészen a proletariátus gyermekeié lesz. Azoké a gyermekeké, akikben a jövődőnket, a forradalom jövődőjét akarjuk megmenteni.”⁴⁷

A vezércikk közreadói tehát határozottan tudatták olvasóikkal, hogy a gyermekekkel kapcsolatos intézkedéseknek kulcsfontosságú funkciójuk van: ki kell alakítani azt az embercsoportot, amelyik fizikailag, szellemileg, valamint ideológiailag elkötelezetten a Tanácsköztársaság iránt képes lesz folytatni az új rendszer továbbépítését a végcélként megjelölt ideális világhrend felé. A szövegből az is kiderül, hogy megjelentetői a közeli jövőt igencsak küzdelmesnek gondolták el. Ezt egyértelműen jelzi, hogy először említették a harc és csak utána a munka eszközeit, a jövődőnek pedig előbb a „viharos harcai”-t és csak másodikként a „sugárhozó derű”-jét. Az iskola feladatairól a diktatúrában pedig az e vezércikk után közölt, újabb, szintén név nélkül megjelent *Az új iskola* című szövegben⁴⁸ lehet olvasni. E szerint „Az új iskola szocialista világhnézetű és tudásu katonákat nevel a Tanácsköztársaság számára”.

⁴³ *Munkügyi és Népjóléti Népbiztosság*, 1919. 4-5.

⁴⁴ N. N., 1919g. 1.

⁴⁵ Lásd ehhez e munkám 31. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt.

⁴⁶ *Forradalmi Kormányzótanács*, 1919a. 1.

⁴⁷ N. N., 1919c. 1.

⁴⁸ N. N., 1919d. 2.

Itt a nevelés céljaként a „katonák”, előtte pedig a „megbízható, lelkes, meggyőződésses harcosok” megjelenítése kapcsolódik a vezércikk jövődöbéli harcokat vizionáló részeihez, és jól mutatja azt is, hogy a diktatúra közvélemény-formálói az új rendszer érdekében milyen mértékű elköteleződést akartak kialakítani a fiatalokban a Tanácsköztársaság iránt. Ez nyilvánvalóan összefüggött azzal a problémával is, amelyet Zigány Zoltán, a Közoktatásügyi Népbiztosság kiadásában megjelenő *Néptanítók Lapjának* szerkesztője ekként mutatott be olvasóinak az újság június 5-i számában publikált, *A közoktatás munkaprogrammja* című vezércikkében: „Akiket a régi iskola nevelt, azok csak igen ritkán és hézagosan tudnak beleilleszkedni az új élet keretei közé.” A régi „erkölcsnek a híveitől a kommunizmus nem remélheti a maga támogatását. Ezek helyébe nekünk egy új generációt kell nevelnünk, amely a reális világszemlélet tudásával telítve, az emberi szolidaritás erkölcsi szerint akarjon és tudjon élni.”⁴⁹ Tehát az a felismerés, hogy a Tanácsköztársaság létrejötte előtt nevelkedettek, vagyis a jelenlegi felnőttekre nem lehet számítani a kommunizmus kialakításának munkájában, hozzájárulhatott a gyermekek amúgy is nagy szerepének, jelentőségének felértékelődéséhez és a rájuk irányuló rendelkezések sorozatának meghozatalához.⁵⁰

Az új nemzedékekkel kapcsolatban – amint azt az *Ép testben ép lélek* című *Népszavacikk* idézett befejezése is mutatta – felmerült egy a korábbiaknál tökéletesebb, „új ember” megalkotásának gondolata is.⁵¹ Ezt alapozhatták meg a korabeli természet-tudományos kutatások eredményei és a hatalmas társadalmi-politikai átalakulás, az új rendszer biopolitikai intézkedései Bartucz Lajos antropológus számára, aki a Közoktatásügyi Népbiztosság megbízásából kiadott *Természettudományi Közlöny* június 1-i számának lapjain megjelent, *A társadalmi embertanról* című tanulmányában a következőket fogalmazta meg:

„Az eugenika tehát az emberiség öntudatra ébredésének s a természet erői fölött való győzelmének ama legmagasabb fokát jelzi, melyen az ember a tudás hatalmával belenyúl a saját testi és szellemi fejlődése, tökéletesedése irányításának nehéz problémájába. Eddig joggal utópiaszerűnek látszott e gondolat. De ma, amikor egyfelől ismerjük az állat- és növénynevelés nagyszerű eredményeit, s amikor másfelől a politikai hatalom egyes kiváltságos osztályok kezéből hova-tovább mindenütt az egész nép, a dolgozó emberiség kezébe kerül s amikor egyúttal a politikai hatalom legfőbb gondja az anya, a gyermek és a dolgozó ember védelmére irányul, mind több és több reményünk lehet arra, hogy a jobb,

⁴⁹ ZIGÁNY, 1919. 1–2. Lásd ehhez még: VÖRÖS, 2018a. 211–224. Vö. még: MIGRAY, 1919. 4–5; N. N., 1919h. 5.

⁵⁰ Lásd még mindehhez e munkám 96. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt.

⁵¹ Lásd ehhez e munkám 40. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt. Az „új ember” megteremtéséről kialakított tanácsköztársasági elgondolások kapcsolódtak a 20. század eleji magyarországi eugenikához, lásd ehhez: TURDA, 2014. 231–235; 299–301. További tájékozódást igényel annak tisztázása, hogy ezek milyen összefüggésben voltak az „új ember”-ről megalkotott szovjet-oroszországi nézetekkel. Kun Béla egy 1918-as, Moszkvában megjelent írásában, Engelst idézve, a következőképpen méltatta Lenint: „Lenin az első, legelső vezére azoknak az embereknek, akik kezdik már »saját történetüket maguk csinálni« s az »általuk mozgásba helyezett társadalmi ható okok útján tulnyomóan és állandóan fokozódó mértékben kezdik az akart hatásokat« kiváltani.” Lásd: KUN, 1918. I., ehhez még: VÖRÖS, 2004. 77. A magyar politikus tehát itt egy új embertípus képviselőjeként jelentette meg az ábrázolt személyt, ami már ekkor egy ilyen elgondolás meglétét jelzi. Lásd még általában: SOBOLEVA, 2017. 64–85.

szebb, testileg és szellemileg értékesebb emberi egyedek és generációk kitenyésztesének az emberiség jövő fejlődése öntudatos, teroszerű irányításának utópiája a szocziálanthropológiai kutatások eredményei alapján mihamarább a gyakorlati megvalósítás stádiumába fog jutni.”⁵²

A szövegben a felsőfokok használata: „mindenütt az egész nép” és „a dolgozó emberiség” kifejezések azt jelzik: a tudós is – a diktatúra irányítóihhoz hasonlóan – a „világforradalom” győzelmében gondolkodott, ezzel összefüggésben pedig a „politikai hatalom legfőbb gondja” megfogalmazás arra utalhatott, hogy ha világméretben megvalósul az anyákat, a gyermekeket, a dolgozó embereket védő rendszer, az az egész világ tudományosságának ez irányú hasznosításával is elő fogja segíteni az „új ember” „kitenyésztesét”. E munkában már nemcsak a korábbiaknál testileg fejlettebb ember víziója figyelhető meg (mint a testnevelés ügyével foglalkozó, *Ép testben ép lélek* című *Népszava*-cikkből), hanem a szellemileg, sőt, a „jobb” egyfajta értelmezésével, az erkölcsileg is kiválóbbé is. Ugyanez a remény jelent meg, ha csak rövid, egymondatos megfogalmazásban is, már a *Népszava* március 26-i számának *A dolgozóké legyen a tér, a levegő és a napfény!* című cikkében: „Az új ember szép és erős kell hogy legyen mindenben: testben és lélekben egyformán.”⁵³ A Vörös Őrség Országos Főparancsnokságának Könyvtára sorozatban közzétett, *A vörös űr kis tankönyve* című munka 1919. május 9-i keltezésű előszavában Migray József azt állította, hogy: „Az új társadalmi rendnek új emberekre van szüksége, akik érzéseikben és gondolkodási módjukban egészen mások, mint a kapitalista társadalmi rend emberei voltak.” Ő tehát fontosnak tartotta az új érzélelvilág és gondolkodásmód meglétét! Szerinte „az igazi ember”, „a szocialista társadalmi rendnek szellemileg és erkölcsileg fejlett embertípus”-a, „aki nem ismer maga és embertársai között különbséget, aki tekintet nélkül fajra, nemzetiségre és nemre, mindenkiben csak embert lát, akinek jussa van e földön munkája után boldognak és szabadnak lenni”. Migray azt állította: a „szociális forradalom” feladata, hogy megteremtse mindenki számára az „igaz emberré” válás lehetőségét, és ezért foganatosított radikális intézkedéseket. A szerző fel is sorol ezek közül többet, köztük biopolitikaikat is, így a termelőeszközök köztulajdonná tételét, az iskola kapuinak megnyitását mindenki számára, a pálinkásboltok bezárását, a törekvést a rászorulóknak hajlékhoz, egészséges lakáshoz juttatására.⁵⁴ E szövegéhez hasonló az „új ember” megjelenítése abban a történelem-tananyagban, amelynek alapján a tanároknak az iskolákban tanítaniuk kellett.⁵⁵ A Magyarországi Tanácsköztársaságot is bemutató, a *Néptanítók Lapja* június 26-i számának mellékletében közzétett leírás szerint a magyar tanácsállam „a proletár-diktatúrával egy új ember-típus, az igazi homo socialis kifermálását tűzte célul maga elé”.⁵⁶

Előfordult azonban az is, hogy egy szerző csupán az „új ember” testi fejlődésével foglalkozott írásában. A Közoktatásügyi Népbiztosság által kiadott népszerű természettudományi folyóirat, a *Darwin* június 15-i számában Kilián Zoltán *Szociálizmus és darwinizmus* című cikkében azt állította, hogy: „Fajnemésítés

⁵² BARTUCZ, 1919. 281.

⁵³ N. N., 1919b. 6.

⁵⁴ MIGRAY, 1919. 4–5. Vö. még: N. N., 1919h. 5.

⁵⁵ Lásd ezekről például: VÖRÖS, 2018b. 225–232.

⁵⁶ SAS, 1919. XXII.

szempontjából is a szocializmus igyekszik diadalra juttatni a természetes kiválogatódás elvét. Egészséges szülők egészséges viszonyok között élő, nem agyondolgozott, sokat fürdő, sportoló, lakásra, ruházatra sokat adó utódai a fokozatos fejlődés alapján egy szép, erős, a mai angol-szász fajta gazdagjaihoz hasonló embert eredményeznek.”⁵⁷ Bár az egyes szerzők nem egyformán írtak az „új ember”-ről, annak különböző tulajdonságait hangsúlyozták, e munkák többségében ott vannak a Tanácsköztársaság biopolitikai intézkedéseinek említései is mint fontos tényezők az eddiginél kiválóbb egyedek megteremtésének folyamatában. Az pedig, hogy valamennyi, itt idézett szöveg a diktatúra hivatalos jellegű kiadványaiban látott napvilágot, azt jelzi: az új rendszer döntéshozói, vezető közvélemény-formálói is el tudták fogadni e távlati célt, az „új ember” megteremtését.

Az utópisztikus célkitűzések, az ideális új világrend megteremtésére irányuló törekvés alkalmasak voltak arra is, hogy legitimálják a diktatúra döntéshozói által foganatosított, nem kevesek érdekeit sértő radikális intézkedéseket és az általuk a rendszer fenntartása érdekében alkalmazott erőszakot is.⁵⁸ A *Vörös Ujság* március 22-i számában a szerző neve nélkül közzétett, tehát szerkesztőségi állásfoglalást kifejezésre juttató, *A proletárság diktatúrája* című cikk közreadói mindezt ekként fogalmazták meg: „Szükséges, hogy a munkásság vasököllel teremtsen rendet. De ez a diktatúra csak átmeneti állapot. Ezután oly korszak következik, mely jólétet és teljes szabadságot fog biztosítani mindenki számára. Addig azonban hatalmi eszközökkel kell élnünk.”⁵⁹ Az erőszak biohatalmi alkalmazásának sajátos esetei voltak a különféle ellenforradalmi megmozdulások leverése után az azokban részt vett települések lakóira jelentős részben élőállatokban és élelmiszerekben kivetett hadisarcok: ezek ugyanis egyszerre voltak a megtorlásra és a lakosság más csoportjainak élelmezésére szolgáló eszközök. Például Szamuely Tibor, a Frontmögötti Bizottságok elnöke június 8-i kapuvári parancsában a Kapuvárra és Gertára kirótt hadisarc 300 vágómarha, 100 disznó, 20 mázsa zsír és vaj, továbbá 3,000,000 korona készpénz volt.⁶⁰

Biopolitika és propaganda

Az ismertetett célkitűzések minél sikeresebb megvalósításához szükség volt hatáson kommunikációjukra a társadalom egésze, olykor pedig csak egyes csoportjai felé. Így a biopolitikai intézkedések együttesének fontos része volt a propaganda. A korabeli közvélemény-formálók a legkülönbözőbb eszközöket használták fel ehhez: plakátokat, röpiratokat, újságcikkeket, előadásokat.⁶¹ A Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoportjának június eleji közlése szerint pedig az illetékesek egészségügyi könyvsorozat kiadását is tervezték: „*Propaganda-munkánk egyik legfontosabbjának tekintjük az egészségügyi ismeretek terjesztését. [...] a munkás egészségügyi standard-könyveit kívánjuk megadni a Munkásegészségügy című könyvsorozatban, amelyben a gyermekápolástól a nemi betegségekig, az egészségügy minden területére*

⁵⁷ KILIÁN, 1919. 134.

⁵⁸ Lásd ehhez: VÖRÖS, é. n.

⁵⁹ N. N., 1919a. 3.

⁶⁰ SZAMUELY, 1919. 618.

⁶¹ Lásd ezekről például: N. N., 1919k. 12.

kiterjeszkedünk.”⁶² A filmügyek egyik osztályvezetője július elején azt nyilatkozta, hogy „fejleszteni akarjuk a sportfilmekkel kapcsolatban az esztétikai szépet, a test kultuszának ápolását, hogy belevigyük a közönség gondolatvilágába természetes és szükségyszerű megkívánását mindennek, ami erőt, ép testet és szépséget jelent!”⁶³ Ezek szerint e filmek egyszerre lettek volna az egészséges életvitelre nevelés és az ízlésformálás eszközei – összhangban azzal a célkitűzéssel, amelyik az *Ép testben ép lélek* című *Népszava*-cikk befejezésében olvasható volt,⁶⁴ ugyanakkor minden bizonnyal felhasználhatóak lehettek volna az „új ember” megalkotásának folyamatában is.

E tanácsköztársasági propaganda rendkívül látványos részét képezte számos olyan plakát forgalomba hozatala is, amelyek az új rendszert kiépíteni és ellenségeitől megvédelmezni képes egyén testét is igyekeztek vizuálisan kommunikálni. Több falragaszon izmos proletár férfitestek megjelenítésével is buzdítottak a rendszer fegyveres védelmére ellenségeivel szemben: így például Dankó Ödön „*Védd meg! A proletárok hatalmát!*”⁶⁵ és „*Be a Vörös Hadseregbe!*”⁶⁶ feliratos plakátjain, vagy Erbits Jenő „*Ne tétovázz! Állj mellén a Vörös Hadseregbe!*”⁶⁷ és Tábor János „*Vörös katonák előre!*”⁶⁸ feliratos alkotásán. A meztelen, erős, vörös színű férfitest is alkalmas lehetett a diktatúra, a „proletariátus” erejének megjelenítésére: akár egészében, így a vörös kalapácsos figura Biró Mihály „*1919 május 1.*” feliratos plakátján,⁶⁹ akár csak valamelyik testrészével: így a különböző javakat adó erős, vörös kézzel ismeretlen alkotó „*Proletár kezét vagy antantkorbácsot?*” feliratos falragaszán.⁷⁰ Ám a diktatúra propagandájában nemcsak az egészséges testet jelenítették meg céljaik érdekében a korabeli közvélemény-formálók, hanem károsodott, beteg testeket is. Ekként a részeg ember figurája látható Lejava Ferenc „*Minden pohár halálos mérég!*” figyelmeztetési plakátján,⁷¹ a nem csupán saját, de a gyermekei egészségét is tönkretévő férfi és utódaié szintén Lejavanak az *Alkohol és Prostitúció az emberiség gyilkosai* feliratú ábrázolásán (1. számú kép).⁷² A megfelelően kezelt beteg test azonban pozitív propagandaüzenetet hordozhatott: Földes Imrének a „*Rögtön fordulj orvoshoz! Könnyebb a bajt megelőzni mint gyógyítani.*” feliratos plakátján a felkötött karú, az orvosi rendelőbe siető munkást hiába akarja feltartóztatni a halált jelképező csontváz.⁷³ Sőt, a propagandában ellenséggként ábrázolt csoporthoz, a „burzsoáziá”-hoz tartozó személy teste is megjelenhetett plakátszövegben, a letűnt társadalmi viszonyokat bemutatva: Tuszka Márton „*Proletárok!*” megszólítással kezdődő, szöveges falragaszán az is olvasható, hogy „*A burzsoa későnké asszonya hófehér selymes ágyából illatos fürdőbe léphetett és órák hosszat ápolhatta elpuhult testét.*”⁷⁴ E munkák azt

⁶² N. N., 1919j. 15.

⁶³ N. N., 1919p. 3.

⁶⁴ Lásd ehhez e munkám 40. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt.

⁶⁵ Lásd például: TÓTH, 2020. 70.: 424.

⁶⁶ Lásd például: Uo., 69.: 423.

⁶⁷ Lásd például: Uo., 70.: 425.

⁶⁸ Lásd például: Uo., 86.: 451.

⁶⁹ Lásd például: Uo., 68.: 422. Vö. még: VÖRÖS, 2009. 541–559.

⁷⁰ Lásd például: TÓTH, 2020. 94.: 467.

⁷¹ Lásd például: GÁBOR (ÖSSZEÁLL.), 1959. 16.

⁷² Lásd például: TÓTH, 2020. 81.: 443., továbbá a mellékletben az 1. számú képet.

⁷³ Lásd például: GÁBOR (ÖSSZEÁLL.), 1959. 19.

⁷⁴ Lásd például: TÓTH, 2020. 87.: 455., továbbá a mellékletben a 3. számú képet.

jelzik, hogy a propagandában az egyes alkotások szolgálhattak rövidebb (például: a rendszer fegyveres megvédése) és hosszabb távú (az egészséges, káros szenvedélyeket elutasító, józan, öntudatos emberek közösségének megalkotása) célokat.

A különböző propaganda-eljárások össze is kapcsolódhattak az üzenetközvetítés hatásosságának érdekében. Van példa arra, hogy ugyanazokat a tartalmi elemeket jelenítették meg különböző típusú anyagokban a korabeli közvélemény-formálók, amelyek így egymás hatását is erősíthették a befogadónál. Kőrösy György, a Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság keretein belül létrehozott Alkoholelles Tanács elnöke, *Az Alkoholelles Tanács Kiadványai* sorozatban közzétett, *Az alkoholizmus veszedelmei* című brosúrájában az alkohol káros hatásairól többek között azt írta, hogy „fokozottabb mértékben élvezve beáll a heveny-alkoholmérgezés (részezség)”, amelynek egyik tünete „az arc kipirulása, mivel megbénulnak a vérkeringést szabályozó idegközpontok”.⁷⁵ Továbbá azt is állította, hogy „az alkoholhatás útján öröklött gyöngeséget nevezünk terheltségnek is. Pl. terheltség: az elmebaj, öröklött idegesség, a gyermek veleszületett gyöngesége, törpe növés, epilepsia, hülyeség, gyöngeelméjűség s az ezekre való hajlam az utódoknál.”⁷⁶ Ezzel összhangban, a Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosságnak a vöröskatonák számára kiadott alkoholelles röplapján is az a figyelmeztetés is olvasható, hogy: „Az itallal élő ember gyermekei is satnyák, betegesek, nyavalyatörősek.”⁷⁷ Az alkoholfogyasztás e következményeit pedig a Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoportja által kiadott, *„Alkohol és Prostitucio az emberiség gyilkosai.”* feliratos plakáton jelenítette meg Lejava Ferenc. A képen látható az alkoholtól kipirult arcú férfi, az előtérben az apjuk italozása miatt károsodott gyermekek: egyikük az anya vállán, a másik pedig az oldalánál állva: ekként szemléltetve azt, hogy miért tekinthető az alkohol „az emberiség gyilkosá”-nak.

Egy további lehetőség, hogy ugyanazt a témát többféle típusú propagandaanyaggal mutassák be a közönségnek a készítőik: ilyen esetekben a különböző eljárásokkal végzett ismétlés hivatott az üzenet rögzítésére az azzal megcélzottaknál a hatás érdekében.⁷⁸ Szintén Lejava Ferenc *„Minden pohár halálos mérge!”* feliratú plakátjának a megfilmesítését tervezték az illetékesek. A filmügyek egyik osztályvezetője július elején a következőket nyilatkozta: „Különös figyelmet érdemel az antialkoholista propaganda, amelynek részleteiről már megállapodtam az Alkoholelles Tanácssal. Megelevenítjük például filmen az ismert »az alkoholista és a halál« plakátot. A munkás gondterhes arccal tart jobbjában poharat, mögötte egy sötét alak önti a zöld mérget a pohárba és a sötét alak lassan halállá változik át.”⁷⁹ Ám nemcsak a propagandaanyagok készítésénél, hanem terjesztésénél is megfigyelhetők különféle összekapcsolódásaik. Megtörtént az, hogy ugyanolyan típusú és azonos tartalmú, sőt nemegyszer azonos propagandaanyagokat együtt tettek közzé terjesztőik: ekkor az ismétlés különféle eljárásai (ugyanannak az eszköznek többszöri felhasználása és azonos tartalommal különféle megjelenítési módok alkalmazása) voltak hivatottak rögzíteni a sugallt

⁷⁵ KÖRÖSY, 1919. 6–7. A Magyarországi Tanácsköztársaság alkoholelles propagandájáról lásd például: SZABÓ, 2019. 106; 108–110; 154–155; KATONA, 2019. 195; 202; 205–206.

⁷⁶ KÖRÖSY, 1919. 24.

⁷⁷ A röplapot lásd HM HIM HM PA t 79.146.1.

⁷⁸ SZABÓ, 2019. 219.

⁷⁹ N. N., 1919p. 2. Az osztályvezető még azt is nyilatkozta, hogy „Ezenkívül egyfelvonásos filmeket is tervezünk ezzel a tendenciával.” Uo.

üzeneteket a közönségnél. Előfordult, hogy azonos tartalmú, de különböző plakátokat helyeztek el egymástól nem messze: így „Az alkohol öl butit, nyomorba dönt!” felirattal kezdődött csak néhány lépés távolságra a „Leláncoltuk az alkoholt!” felirattól.⁸⁰ Továbbá az is, hogy ugyanolyan tartalmú, de különböző ábrázolásokkal elkészített plakátokat ragasztottak ki egymás mellé vagy egymáshoz közel, ráadásul ugyanabból az alkotásból egy helyre többet is: így került egymás mellé három példányban is Erbits Jenő: „Ne tétovázz! Állj mellénk a Vörös Hadseregbe” feliratos műve, két példányban is Szilágyi Jolán „Minden gyárnak legyen munkászászlóalja!” felszólítással ellátott képe, melléjük, három példányban is Uitz Béla „Vörös katonák előre!” szavakkal mozgósító ábrázolása és egy példányban Dankó Ödön „Be a Vörös Hadseregbe!” kiáltással utasító munkája. Ez esetben az azonos téma különféle ismétlései az eredményes toborzást voltak hivatottak elősegíteni.⁸¹

Volt rá példa, hogy egy propagandaanyag többféle biopolitikai üzenetet is közvetített közönségének. Így a Népjóléti és Közegészségügyi Népbiztosság Gyermekvédelmi Propaganda Osztálya által kiadott *A csecsemő szoptatásáról és ápolásáról való tanítások a proletár-anyáknak* című brosúra egyszerre adott útmutatásokat a szoptatással kapcsolatban és tartalmazott érveket, figyelmeztetéseket az alkoholfogyasztás ellen: „Ha jól szoptatjátok a csecsemőt, akkor az anya teje meg fog indulni. Ne gondoljátok, hogy ehhez különös dolgok szükségesek, ne higgyétek, hogy a sörből jön meg a tej: a tej a szivástól jön meg. Annyi táplálékot pedig, amennyit a sör ad, bőven megad egy jó tányér rántott leves.”⁸² Továbbá: „Ha a csecsemő nyugtalan, vagy álmatlan, [...] nehogypálinkás kenyeret tegyetek a cuclijába, mert megmérgezték.”⁸³ A Közoktatásügyi Népbiztosság kiadásában a 6–10 éves gyermekek számára megjelent *Jó Pajtás* június 20-i számában közzétett *Jóegészség kiskátéja* című vers pedig nemcsak egészségügyi tanácsokat tartalmazott, hanem, ezekkel összekapcsolva, a munkára is buzdított: „Restség – betegség, // Munka – egészség.”⁸⁴

A Tanácsköztársaság biopolitikai propagandájában megfigyelhető a differenciáltság is: a törekvés arra, hogy a társadalom különböző csoportjainak a számukra leginkább megfelelőnek tartott módon közvetítsék üzeneteiket.⁸⁵ Jól szemlélteti ezt a Közoktatásügyi Népbiztosság által kiadott *Jó Pajtás* június–augusztusi számaiban megjelent *Jóegészség kiskátéja* című verssorozat, amelyik kifejezetten a 6–10 éves korosztályt célozta meg.⁸⁶

A radikális újításokat tartalmazó biopolitikai intézkedéseket foganatosító diktatúra közvélemény-formálói ugyanakkor nem egy esetben hagyományos jelképeket alkalmaztak propagandájuk hatásossága érdekében. Ilyen volt például az emberi

⁸⁰ Lásd erről az egykorú fényképet: SZABÓ, 2019. 273. Vö. TÓTH, 2020. 92.: 464.

⁸¹ Lásd erről az egykorú fényképet: SZABÓ, 2019. 273. Vö. TÓTH, 2020. 70.: 425; 85.: 449; 88.: 457; 69.: 423. Nem zárható ki, hogy az itt felsoroltaknál még több plakát is volt egymás mellett, a fényképen azonban csak ezeket sikerült rögzíteni. Lásd még: SZABÓ, 2019. 274., ehhez: TÓTH, 2020. 86.: 451. Vö. ehhez: SZABÓ, 2019. 219.

⁸² N. N., 1919r. 3.

⁸³ Uo., 6.

⁸⁴ N. N., 1919m. 176.

⁸⁵ A Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoportjának június eleji közlése szerint „A propaganda-munka gyakorlata megtanított arra, hogy a különféle agitációs tevékenység csak akkor hatásos, ha minden emberkategória részére külön-külön belterjes akciókat fejtenk ki.” N. N., 1919j. 15.

⁸⁶ Lásd ehhez e munkám 84. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt.

csontváz „halál” jelentéssel⁸⁷ Lejava Ferenc „Minden pohár halálos mérég!” figyelmeztetési plakátján,⁸⁸ és ehhez kapcsolható Földes Imre „Rögtön fordulj orvoshoz!” felszólítással ellátott falragasza is. Sőt kevésbé konvencionálisnak tekinthető hagyományelemek is bekerülhettek ekkor közreadott műbe. Jeges Ernő „Az alkohol meghalt!” „Ne engedjétek feltámadni!” feliratokat tartalmazó plakátján (2. számú kép) csupán egy vörös csillagban végződő szegféleséggel a homlokánál átütött emberi koponya látható,⁸⁹ amely ábrázolásban megfigyelhetők a vámpírokkal kapcsolatos különféle, a 19. századi munkákban is megjelent hiedelmek. Ipolyi Arnold először 1854-ben kiadott *Magyar mythologia* című könyvében azt állította, hogy a magyarországi románok hite szerint a vámpír elpusztításának egyik módja az, ha tetemét a sírból kiássák és „homlokán keresztül szeget vernek [...] Innét az elhalókra nézve különös gonddal járnak el, nehogy mint vampyrok keljenek fel. Szakértő bába hívatik meg, ki a tetemet a szükséges kellékekkel ellátja, a halott fején szeg üttetik keresztül.”⁹⁰ Bram Stoker magyarul először 1898-ban megjelent *Drakula. Harker Jonathan naplója* című regényében az egyik szereplő a vámpír végleges elpusztításánál alkalmazott eljárásról említi, hogy: „Le fogom vágni a fejét.”⁹¹ Jeges plakátján az alkohol összekapcsolása a vámpír figurájával minden bizonnyal utalás annak rendkívül veszélyes voltára, a vörös csillagos szegféleséggel fejtűtés és a levágott fej pedig a Tanácsköztársaság intézkedéseinek radikalizmusára. A levágott fej koponyaként, „halálfejként” ábrázolása, az emberi csontváznak a „halál” jelentésével kapcsolható össze (mint például Lejava vagy Földes említett plakátjain), és alkalmas lehetett arra, hogy hangsúlyozza: az alkohol halálos veszedelem! Az pedig, hogy az egyik felirat még a két elpusztítási eljárás végrehajtása után is arra buzdítja a plakát nézőit: ne engedjék feltámadni a halottat, jelzi az alkohol hatalmas erejét. E munka hatását erősíthette a kompozíció szokatlansága is: az alkoholelles plakáton éppen az ital fogyasztásával kapcsolatos konvencionális képi elemek (italos üveg, poharak, részeg ember stb.) hiánya.⁹²

A fenti ismertetések, elemzések jól mutatják, hogy a Magyarországi Tanácsköztársaság totális biopolitikájának propagandája is igencsak nagyarányú volt: a legkülönbözőbb eljárásokkal igyekeztek eljuttatni üzeneteiket az azokkal megcélzottak nagyobb vagy kisebb csoportjai számára a korabeli közvélemény-formálók.

Ugyanakkor azonban nemcsak a propaganda volt ekkor a biopolitika része, hanem a biopolitika is részévé vált a Tanácsköztársaság propagandájának: a radikális intézkedések különféle ábrázolásai a diktatúrát is hivatottak voltak legitimálni a közönségnél.⁹³

⁸⁷ Lásd ehhez: SEIBERT (SZERK.), 2004. 115–116.

⁸⁸ Lásd ehhez még e munkám 79. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt.

⁸⁹ Lásd például: TÓTH, 2020. 76.: 433., továbbá a mellékletben a 2. számú képet.

⁹⁰ IPOLYI, 1854. 231. Lásd még: MAGYARY-KOSSA, 1940. 85–89; FARKAS, 2010. 158; 184–187.

⁹¹ STOKER, 1898. 362. Lásd még: Uo., 428., 617., továbbá: FARKAS, 2010. 229.

⁹² E képi elemeket lásd például Lejava Ferencnek az e tanulmányban említett plakátjain („Minden pohár halálos mérég!”, „Alkohol és Prostitucio az emberiség gyilkosai.”), továbbá: TÓTH, 2020. 82.: 444. Jeges plakátjának fontosságát a biopolitikai propagandában pedig jelzi, hogy viszonylag nagy mennyiségben: 15,000 példányban adták ki. Lásd erről: KATONA, 2019. 195; 206.

⁹³ Vö. ehhez: HAJDU, 1988. 235.

Megjelenhetett ez például plakát szövegében: Tuszka Mártonnak a Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoportja által kiadott plakátján (3. számú kép),⁹⁴ a „negatív múlt” – „pozitív jelen” szembeállításával kezdődő szöveg először bemutatja a korábbi rossz életviszonyokat: „A tisztaság eddig a gazdagok kiváltsága volt!!!” indítással, megjelenítve a „burzsoa” asszonyát, aki sokáig ápoltatta elpuhult testét⁹⁵ és a „proletárásszony”-t, akinek a múltban nem volt módja a tisztálkodásra. A plakát második részének elején azonban ez áll: „A Tanácsköztársaság nemcsak szellemi tisztaságot, lelki felszabadulást jelent, hanem módot ad arra, hogy szépek és egészségesek” legyenek a „proletárok”, majd buzdítja őket arra, hogy éljenek egészségesen, ügyeljenek a tisztaságra a mindennapjaikban. A szöveg zárómondata a plakát alján: „Munka és a tisztaság szépsége a proletár gazdagsága!!!” Az üzenet befogadását hivatottak segíteni a szöveg színei, tagolása, megfogalmazásai. A fehér színű plakáton zöld alapon látható a szöveg: felső részén, a múltbeli ellentétek leírása előtt, a megszólítás fekete színű, alatta egy fekete ötágú csillag van, ez alatt nyolc fekete betűs sorban lehet olvasni a Tanácsköztársaság előtti helyzetről. Utána ismét egy „Proletárok!” megszólítás áll, de immár fehér betűkkel. Alatta hét fekete betűs és egy fehér betűs sor ad egészségügyi útmutatásokat a megszólítottaknak, majd a kompozíció két, az előzőeknél nagyobb fehér betűs sorral zárul. A plakát alapszínei: a fehér a tisztasághoz, a zöld a reményhez kapcsolható, és a szöveg közlésénél is megfigyelhető egy sajátos „megtisztulási” folyamat: a fekete (vagyis az átvitt értelemben is sötétnek, piszkosnak tekintett) múltból megtörténik a megérkezés a fehér (vagyis az átvitt értelemben is világosnak, tisztának tekintett) jelenbe. A két időszak, a proletárok lehetőségei közötti különbséget hivatott érzékeltetni a kezdő- és a zárómondat ellentéte, a gazdagság különböző megjelenítéseivel, mindezt pedig nyomatékosítva azzal, hogy mindkét mondat végén három felkiáltójel látható. A plakát így nemcsak az egészséges életmóddal kapcsolatos tanácsokat adott a proletároknak, hanem határozottan tudatta velük azt is, hogy e pozitívumokat a Tanácsköztársaságnak köszönhetik, ekként legitimálva az új rendszert.

A biopolitikai intézkedést a tanácsköztársasági propaganda részévé tehetve a diktatúra egyik vezetője is életrészletben elmondott beszédében, amely azután megjelenhetett nyomtatásban a rendszer valamelyik hivatalos jellegű kiadványában. Májusban, amikor az elrekvirált Chorin-villából kialakított Svábhegyi Erdei Iskolába megérkeztek a majd itt tanuló gyenge tüdejű proletárgyermekek, a Közoktatásügyi Népbiztosság Gyermekszociális Ügyosztályának vezetője beszédet tartott nekik, amelyben szólt arról, hogy a gyermekcsoport „*eljött ma, hogy birtokába vegye azt, ami az övé: az életet, levegőt, az egészséget*”. Ezután szembeállította a „negatív múltat” a „pozitív jelenel”: szerinte itt korábban olyanok pihentek, akik soha nem dolgoztak, miközben mások dolgoztak, fáradtak.

„Most azonban fordult egyet a világ: a betegek, a nyomorultak elvették maguknak azt, ami az övék, mert az ő [mun]kájuk gyümölcse.” A továbbiakban pedig ekként buzdította a gyermekeket: „*élvezzétek a jó levegőt, fürödjétek boldogan a napsugárban.*”

⁹⁴ Lásd például: TÓTH, 2020.: 87.: 455., továbbá a mellékletben a 3. számú képet.

⁹⁵ Lásd ehhez e munkám 74. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt.

*Tanuljatok, mert ti fogjátok fölépíteni az új világot. [...] Akik ma összegyűltetek itt, sohasse feledjétek, hogy a kapitalizmus tett benneteket beteggé és a proletárállam adja vissza egészségéteket. Éljen a Tanácsköztársaság! Éljenek a gyermekek!*⁹⁶

A beszédrészlet jól jelzi, hogy a diktatúra közvélemény-formálója miként használta fel a biopolitikai intézkedést a rendszer legitimálására, és miként törekedett ezáltal a gyermekekben a Tanácsköztársaság iránti elkötelezettség kialakítására – nyilvánvalóan összefüggésben a nevelés egészéről, annak funkcióiról kialakított elgondolásokkal.⁹⁷ Az pedig, hogy a gyermekek megérkezéséről tudósító leírást, az idézett beszéddel együtt, az illetékesek megjelentették a diktatúra egyik legfontosabb napilapjában, a *Népszava* május 22-i számában, jól mutatja: mindezzel miként igyekeztek a Svábhegyen jelenlévőknél szélesebb közönségnél legitimálni a Tanácsköztársaságot.

E propaganda része volt a szöveggel ellátott képek forgalomba hozatala: a tanácsköztársasági filmhíradókban, a *Vörös Riport Filmekben*.⁹⁸ Az egyik júliusi összeállításban „A tanácskormány gyermeknyaraltatása” inzert után gyermekek Budapestről Balatonlellére elutazását mutatták be a képek és a feliratok.⁹⁹ A tanácskormány szerepének hangsúlyozása az összeállítás legelején azt a célt is szolgálhatta, hogy e biopolitikai intézkedés ábrázolásával legitimálják a híradó nézőinél a nyárra egyre inkább beszűkülő társadalmi bázissal rendelkező diktatúrát.

A fentiekben ismertetett, elemzett néhány példa jelzi: nemcsak a biopolitika használhatta többféleképpen a propagandát, hanem a propaganda is a biopolitikat: összességükben a Tanácsköztársaság irányítói, vezető közvélemény-formálói által megjelölt célkitűzések elérése érdekében.

Törekvések egy új világ megteremtésére

A Magyarországi Tanácsköztársaság döntéshozói biopolitikai intézkedéseik során nyilvánvalóan hasznosították azokat az elgondolásokat, amelyeket jelentős külföldi politikusok: Bebel, Kollontaj vagy Buharin magyarul is kiadott műveiből már korábban is megismerhettek. Mindhárom szerző írásában ott van az a célkitűzés, hogy az új világban valamennyi munkaképes embernek dolgoznia kell: erről a magyarországi diktatúra irányítói rendelkeztek is. A nők helyzetéről, szerepéről megfogalmazott nézetek Bebel és Kollontaj szövegeiben szintén jelen voltak az 1919 tavaszán létrejött rendszer rendelkezéseiben, továbbá, a német szerző művéből az az elv is, hogy a betegekről és az öregekről a társadalomnak kell gondoskodnia. A Szovjet-Oroszországból Magyarországra érkezett magyar kommunisták pedig rendelkeztek tapasztalatokkal az ottani viszonyokról: ezt mutatja a *Szociális Forradalom* idézett cikke. Az az elv, hogy a különféle javak elosztásánál „osztályszempont”-ot kell érvényesíteni, szintén működött a Magyarországi Tanácsköztársaságban.

⁹⁶ N. N., 1919f. 9.

⁹⁷ Lásd ehhez e tanulmányom 31., 45–50. jegyzeteit és a hozzájuk kapcsolódó főszöveg-részeket.

⁹⁸ Lásd ezekről például: VÖRÖS, 2018d. 259–265; SZABÓ, 2019. 190–200.

⁹⁹ A filmhíradó-részletet lásd: *Vörös Riport Film* 18., 1919., erről még: GARAI (SZERK.), 1969. 292.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1903-as programjában és Kun Béla 1918-as brosúrájában foglaltak szintén érvényesültek az 1919. március 21-én létrejött új hatalom intézkedéseiben; amelyekben ráadásul a 20. század eleji pártprogram nemcsak egyes elemeivel jelent meg, hanem azok rendszerének egésze ott munkált.

A mindössze 133 napig létezett diktatúra a fentiekben tárgyalt rendelkezései-nek, eljárásainak együttese radikális és totális volt; nagyarányú volt az ezzel össze-függő propagandája is. Mindezek ugyanakkor illeszkedtek az új világ megterem-tésének érdekében foganatosított, rövidebb vagy hosszabb távú célok érdekében végrehajtott intézkedések sorozatába. A Tanácsköztársaság irányítói ugyanis nem csupán egy új közösséget akartak megalkotni (amellyel kapcsolatban már az „új ember” kialakításának gondolata is felmerült!), hanem mindezzel összefüggésben új időt¹⁰⁰ és új teret¹⁰¹ is. E törekvéseik össze is kapcsolódhattak biopolitikai intéz-kedésekkel: mind az új idő, mind az új tér kialakítását is hivatott volt szolgálni Budapest népbiztosságának április 2-i rendelete több fővárosi kórház átnevezésé-ről. Ekkor többek között, a Szent István kórház a Semmelweiss-Közkórház, az Új Szent János kórház a Koch Róbert-Közkórház, a Zita kórház a Balassa-Közkórház nevet kapta:¹⁰² tehát a szentek és egy királyné nevét addig viselő intézmények az orvostudomány nagyjainak nevét. A „Köz” névelem pedig azt volt hivatott jelezni, hogy e kórházak ezentúl a közösség egészének érdekében működnek. Ekként az intézkedés része volt a biopolitikai propagandának is, azt is sugallva a közönség-nek: ne a szentektől vagy az evilági hatalmasságoktól, hanem az orvostudománytól várják gyógyulásukat a betegek. Nem egy ilyen akciót szimbolikus térfoglalásként is megjeleníthettek propagandájukban a korabeli közvélemény-formálók: ezt tet-te svábhegyi beszédében a népbiztosság ügyosztályának vezetője¹⁰³ és a *Népszava* április 5-i számának cikkírója, aki a budapesti gyermekek fürdetéséről írva azt állí-totta: ők „Most elfoglalták a tisztaságot is.”¹⁰⁴ Az itt ismertetett, elemzett eljárások tehát önmagukon túlmutatóan, általánosabb érvennyel is jól szemléltetik, hogy egy rendszer intézkedései miként jeleníthetik meg rész-egész viszonyban e hatalom tevékenységének egészét, adott esetben ennek radikalizmusát is. A fenti vizsgála-tok pedig, szintén önmagukon túlmutatóan, általánosabb érvennyel is, figyelemre méltó adalékokkal szolgálnak egy politikai rendszer biopolitikájának és propagan-dájának összefüggéseivel kapcsolatban is.

Felhasznált irodalom és rövidítések

Levéltári források

HM HIM HM PAT

79.146.1.

Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Múzeum Plakát- és Aprónyomtatványtár
Munkaügyi és népjóléti népbiztosság: Vörös katonák! (röplap)

¹⁰⁰ Lásd ehhez például: VÖRÖS, 2018b. 225–232.

¹⁰¹ Lásd ehhez például: VÖRÖS, 2018c. 248–258.

¹⁰² *Fővárosi Népbiztosság*, 1919. 394.

¹⁰³ Lásd erről e munkám 96. jegyzetét és a hozzá kapcsolódó főszöveg-részt.

¹⁰⁴ Gy. J., 1919. 9.

Nyomtatott források és szakirodalom

ANTAL

2019 ANTAL Attila: *Kivételes állapotban. A modern politikai rendszerek biopolitikája*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2019.

BARTUCZ

1919 BARTUCZ Lajos: A társadalmi embertanról. *Természettudományi Közlöny*, 51. (1919) 723. sz. 273–281.

BEBEL

1918 BEBEL Ágost: *A nő és a szocializmus*. Ford.: SOMOGYI Béla. Budapest, Népszavakönyvkereskedés, 1918.

BIRÓ

1919 A sportdirektórium munkája. Biró Dezső nyilatkozik az aktuális kérdésekről. *Sporthírlap*, 10. (1919. augusztus 4.) 31. sz. 1–2.

BUCHARIN

1919 BUCCHARIN Nikoláj: *A kommunisták (bolsevikiek) programja*. Ford.: RUDNYÁNSZKY Endre. Budapest, Kommunisták Magyarországi Pártja, 1919. (*Kommunista Könyvtár*)

CALKINS

1982 CALKINS, Kenneth R.: The Uses of Utopianism: The Millenarian Dream in Central European Social Democracy Before 1914. *Central European History*, 15. (1982) 2. sz. 124–148.

DÉNES

1919 DÉNES Zsófia: *A nő a kommunista társadalomban*. Budapest, Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919.

FARKAS

2010 FARKAS Jenő: *Drakula és a vámpírok*. Budapest, Palamart, 2010.

Forradalmi Kormányzótanács

1919a A Forradalmi Kormányzótanács LXXI. számú rendelete. *Tanácsköztársaság*, 1. (1919. április 26.) 28. sz. 1.

1919b A Forradalmi Kormányzótanács CXVII. számú rendelete. *Tanácsköztársaság*, 1. (1919. június 13.) 66. sz. 1.

Fővárosi Népbiztosság

1919 Fővárosi Népbiztosság: Rendelet. *Budapest Népbiztossága Hivatalos Közlönye*, 30. (1919) 13. sz. 394.

GÁBOR (ÖSSZEÁLL.)

1959 GÁBOR Imréné (összeáll.): *A magyar Tanácsköztársaság plakátjai*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959.

GÁBOR-HAJDU-SZABÓ (SZERK.)

1960 GÁBOR Sándorné – HAJDU Tibor – SZABÓ Gizella (szerk.): *A Magyar Tanácsköztársaság. 1919 március 21 – 1919 augusztus 1. II. 1919 június 11 – 1919 augusztus 1*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1960. (*A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai*, 6/B.)

GARAI (SZERK.)

1969 GARAI Erzsi (szerk.): *A magyar film a Tanácsköztársaság idején*. Budapest, Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, 1969. (*Filmművészeti Könyvtár*, 39.)

Gy. J.

1919 Gy. J.: Fürödnek a proletárgyerekek. Öt-hatezer gyermek a Széchenyi fürdőben. – A tisztaság öröme. – Nagyarányúvá kell fejleszteni a gyermekvédelmi akciót. *Népszava*, 47. (1919. április 5.) 81. sz. 9.

HAJDU

1988 HAJDU Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. In: *Magyarország története. 1918–1919, 1919–1945. I–II*. Főszerk.: RÁNKI György. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988. 191–346; 1299–1307. (*Magyarország története*, 8/1–2.)

HEDELER

2015 HEDELER, Wladislaw: *Nikolai Bucharin – Stalins tragischer Opponent. Eine politische Biographie*. Berlin, Matthes & Seitz, 2015.

HÖLSCHER

1989 HÖLSCHER, Lucian: *Weltgericht oder Revolution. Protestantische und sozialistische Zukunftsvorstellungen im deutschen Kaiserreich*. Stuttgart, Klett-Cotta, 1989. (*Industrielle Welt*, 46.)

IPOLYI

1854 IPOLYI Arnold: *Magyar mythologia*. Pest, Heckenast Gusztáv, 1854.

KATONA

2019 KATONA Anikó: A plakátművészet megújulása a Tanácsköztársaság idején. Kiadói szándékok, példányszámok, tendenciák. *Művészettörténeti Értesítő*, 68. (2019) 1–2. sz. 189–207.

KILIÁN

1919 KILIÁN Zoltán: Szocializmus és darwinizmus. *Darwin*, 8. (1919) 11. sz. 133–135.

KOLLONTAJ

- 1919a KOLLONTAJ Alexandra: *A dolgozó anyja*. Ford.: SZAMUELY Tibor. Budapest, Kommunista Magyarországi Pártja, 1919. (*Kommunista Könyvtár*)
- 1919b KOLLONTAJ Alexandra: *A dolgozó anyja*. Hogyan is lehetne! Ford.: SZAMUELY Tibor. *Nőmunkás*, 12. (1919) 8. sz. 2.

KÖRÖSY

- 1919 KÖRÖSY György: *Az alkoholizmus veszedelmei*. Budapest, Alkoholelles Tanács, 1919. (*Az Alkoholelles Tanács Kiadványai*, 1.)

KUN

- 1918 KUN Béla: Lenin. In: LENIN: *A harc útja*. I. Levél a taktikáról. II. Beszéd a tanácsok harmadik kongresszusán. Moszkva, Országos Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja, 1918. I–IV. (*Kommunista Könyvtár*, 3.)
- 1919 KUN Béla: *Mit akarnak a kommunisták?* Budapest, Kommunista Magyarországi Pártja, 1919. (*Kommunista Könyvtár*)
- 1989 KUN László: *A polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság testkultúrája (1918–1919)*. In: *A magyar testnevelés és sport története*. Szerk.: KUN László. Budapest, Sport, 1989. 165–178.

LÖWY

- 1990 LÖWY, A. G.: *Die Weltgeschichte ist das Weltgericht. Leben und Werk Nikolai Bucharins*. Wien, Promedia, 1990.

MADARÁSZ

- 1990 MADARÁSZ Aladár: *A sehonnai szakácskönyvek, avagy néhány szempont a XIX. század végi utópiák és a német munkásmozgalom kapcsolatának kutatásához*. Utópiák a múlt század végén a szocializmusról. In: *Egy remény változatai. Fejezetek a szocializmusgondolat történetéből*. I. Elmélet és realizáció. Szerk.: KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1990. 182–237. (*Gyorsuló idő*)

Magyarországi Szociáldemokrata Párt

- 1908 *A Magyarországi Szociáldemokrata Párt programja és szervezeti szabályzata*. Budapest, Világosság könyvnyomda részvénytársaság, 1908.

MAGYARY-KOSSA

- 1940 MAGYARY-KOSSA Gyula: *Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből*. IV. (*Az adattár II. fele, 1700-tól 1800-ig és pótlás*). Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1940. (*A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára*, CLXVIII.)

MIGRAY

- 1919 MIGRAY József: *Előszó*. In: *A vörös ór kis tankönyve*. Budapest, [K. n.], 1919. 3–5. (*A Vörös Órség Országos Főparancsnokságának Könyvtára*, I.)

Munkaügyi és Népjóléti Népbiztosság

1919 A munkaügyi és népjóléti népbiztosság 50. M. N. N. számú rendelete. *Tanácsköztársaság*, 1. (1919. június 11.) 64. sz. 4–5.

N. N.

- 1908 N. N.: Bebel: A nő és a szocializmus. *Népszava*, 36. (1908. március 4.) 55. sz. 13.
- 1918 N. N.: Osztályadag. *Szociális Forradalom*, 1. (1918. október 23.) 57. sz. 3.
- 1919a N. N.: A proletárság diktaturája. *Vörös Ujság*, 2. (1919. március 22.) 38. sz. 3.
- 1919b N. N.: A dolgozóké legyen a tér, a levegő és a napfény! *Népszava*, 47. (1919. március 26.) 72. sz. 6.
- 1919c N. N.: A jövődő megmentése [...]. *Népszava*, 47. (1919. április 11.) 87. sz. 1–2.
- 1919d N. N.: Az új iskola. *Népszava*, 47. (1919. április 11.) 87. sz. 2.
- 1919e N. N.: Ép testben ép lélek. A Forradalmi Kormányzótanács LVIII. számú rendelete. *Népszava*, 47. (1919. április 19.) 94. sz. 7.
- 1919f N. N.: Apró proletárok tanyája a Svábhegyen. *Népszava*, 47. (1919. május 22.) 122. sz. 8–9.
- 1919g N. N.: Az éhség dolgában [...]. *Népszava*, 47. (1919. május 29.) 128. sz. 1.
- 1919h N. N.: A régi és az új ember. *Vörös Ujság*, 2. (1919. május 31.) 96. sz. 5.
- 1919i N. N.: *Mit adott a forradalom?* Budapest, Közoktatásügyi Népbiztosság, 1919.
- 1919j N. N.: A propaganda új irányai. Új kiadványok: Marx könyvtár, Forradalmi történelem, Tudás-könyvtár, A Munkás-Egészségügy Könyvtára, Földműves-könyvtár, Asszony-könyvtár. A falu forradalmosítása. In: *A Közoktatásügyi Népbiztosság Propaganda Csoportjának Közleményei. „A Munka” melléklete*. 1. (1919. június 5.) 42. sz. 13–16.
- 1919k N. N.: *Jelentés a Közoktatásügyi Népbiztosság működéséről*. Budapest, [K. n.], 1919.
- 1919l N. N.: Zsidóüldözés [...]. *Vörös Ujság*, 2. (1919. június 20.) 113. sz. 7.
- 1919m N. N.: Jóegészség kiskátéja. *Jó Pajtás*, 11. (1919) 11. sz. 176.
- 1919n N. N.: Magyarázat a forradalmi kormányzótanács CXVII. számú rendelethez. *Munkaügyi és Népjóléti Közlöny*, 1. (1919) 8. sz. 176.
- 1919o N. N.: Szörnyüség örökség [...]. *Népszava*, 47. (1919. július 5.) 159. sz. 1.
- 1919p N. N.: Nagyszabású kulturpropaganda film útján. Siketnémák oktatása, alkoholelleses propaganda, testnevelési akció, mozi-matinék. *Vörös Film*, 1. (1919) 15. sz. 2–3.
- 1919q N. N.: Holt ponton. *Sporthirlap*, 10. (1919. július 25.) 30. sz. 1.
- 1919r N. N.: *A csecsemő szoptatásáról és ápolásáról való tanítások a proletár-anyáknak*. Budapest, Népjóléti és Közegészségügyi Népbiztosság Gyermekvédelmi Propaganda-Osztálya, 1919.

Országos Lakásbiztosság

1919 Az országos lakásbiztosság 4. számú rendelete. *Tanácsköztársaság*, 1. (1919. május 6.) 35. sz. 5.

ŐZE

2018 ŐZE Eszter: Modernizmus, higiénia és a kiállítási komplexum. Részletek a Szentpétervári Higiéniai Múzeum történetéből. *Sic Itur ad Astra*, 67. (2018) 87–106.

PETRÁK

1969 PETRÁK Katalin: *Az első magyar munkáshatalom szociálpolitikája 1919*. Budapest, Táncsics Könyvkiadó, 1969.

SAS

1919 SAS Andor: Leckék az újkori kapitalizmus s a bérmunkásság korából. In: *Melléklet a „Néptanítók Lapja” 26. számához, XVI–XXII*.

SEIBERT (SZERK.)

2004 SEIBERT, Jutta (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*. Ford.: HARMATHNÉ SZILÁGYI Anikó. Budapest, Corvina, 2004.

SOBOLEVA

2017 SOBOLEVA, Maja: The Concept of the “New Soviet Man” and Its Short History. *Canadian-American Slavic Studies*, 51. (2017) 1. sz. 64–85.

SOMLÓ

1919 SOMLÓ Dezső: A lakásnyomoruság ellen. *Népszava*, 47. (1919. május 8.) 109. sz. 2.

STOKER

1898 STOKER, Bram: *Drakula. Harker Jonathan naplója*. [F. n.] Budapest, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Ujságvállalata, 1898.

SZABÓ

2019 SZABÓ Viktor: *A kommunizmus bővületében. A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája*. [H. n.], TIT Teleki László Ismeretterjesztő Egyesület, 2019.

SZAMUELY

1919 SZAMUELY Tibor: A Frontmögötti Bizottságok elnökének 1919. június 8-i kapuvári parancsa. In: *Uő: Összegyűjtött írások és beszédek*. Összegyűjt., rend., a függetleneket összeáll., a képeket vál.: SIMOR András. Írások és beszédek jegyz.: MÁTHÉ Pál. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1975. 618–619.

SZÁNTÓ

1919 A burzsoázia általános munkakötelezettsége. Szántó Béla hadügyi népbiztos elvtárs nyilatkozata. *Vörös Ujság*, 2. (1919. július 13.) 132. sz. 1.

Szocialista–Kommunista Munkások Magyarországi Pártja

1919 A Szocialista–Kommunista Munkások Magyarországi Pártjának programja. *Népszava*, 47. (1919. június 19.) 145. sz. 14–15.

TAKÁCS

2018 TAKÁCS Ádám: *Az idő nyomai. Michel Foucault és a történelem problémája*. Budapest, Kijárat Kiadó, 2018. (*Filozófiai Kollégium Könyvsorozata*)

TIMÁR

- 1976 TIMÁR Ede: *Igaz eszmék erejével... A magyar kommunista sajtó a Szovjetunióban 1917–1945.* Budapest, Magyar Újságírók Országos Szövetsége, 1976. (*A Magyar Sajtó Kiskönyvtára*)

TÓTH

- 2020 TÓTH Orsolya: *Plakátok az utcákon, 1918–1921. Király, elnök, kormányzó. Gyűjteményi katalógus.* Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2020.

TURDA

- 2014 TURDA, Marius: *Eugenics and Nation in Early 20th Century Hungary.* Houndmills, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2014. (*Science, Technology and Medicine in Modern History*)

VÖRÖS

- 2004 VÖRÖS Boldizsár: „A múltat végképp eltörölni”? Történelmi személyiségek a magyarországi szociáldemokrata és kommunista propagandában 1890–1919. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 2004. (*Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok*, 33.)
- 2009 VÖRÖS Boldizsár: Jelképek, szállóigék, ünnepek. Kulturális jelenségek forradalmakban és ellenforradalomban. *Történelmi Szemle*, 51. (2009) 4. sz. 541–559.
- 2018a VÖRÖS Boldizsár: „Az iskola minden gyermeket egy-egy kis lázadóvá nevelt”. Oktatási utópiák a Magyarországi Tanácsköztársaságban. In: Uő: *Eszmék, eszközök, hatások. Tanulmányok a magyarországi propagandáról, 1914–1919.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2018. 211–224. (*Médiatudományi Könyvek*)
- 2018b VÖRÖS Boldizsár: Új történelemtanítás – átértékelt történelmi hősök? Kiemelkedő személyiségek a Magyarországi Tanácsköztársaság hivatalos történelem-tananyagaiban. In: Uő: *Eszmék, eszközök, hatások. Tanulmányok a magyarországi propagandáról, 1914–1919.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2018. 225–232. (*Médiatudományi Könyvek*)
- 2018c VÖRÖS Boldizsár: Lóversenypályák és politikai propaganda. Szimbolikus térfoglalási akciók a Magyarországi Tanácsköztársaság idején. In: Uő: *Eszmék, eszközök, hatások. Tanulmányok a magyarországi propagandáról, 1914–1919.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2018. 248–258. (*Médiatudományi Könyvek*)
- 2018d VÖRÖS Boldizsár: Vörös Riportfilmek és fekete-fehér újságok. Tanácsköztársasági híradófelvételek vizsgálata korabeli más források segítségével. In: Uő: *Eszmék, eszközök, hatások. Tanulmányok a magyarországi propagandáról, 1914–1919.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2018. 259–265. (*Médiatudományi Könyvek*)
- 2020a VÖRÖS Boldizsár: „a közös munka eredményéből mindenkinek egyaránt jut”. Utópisztikus jövőelképzelések a Magyarországi Tanácsköztársaságban. In: „... minden édenek neve vad poklokot büvöl...” *A Magyarországi Tanácsköztársaság.* Szerk.: LIGETI Dávid – VÖRÖS Boldizsár. Budapest, Országház Könyvkiadó, 2020. 91–107. (*Tudományos Konferenciák az Országházban*)

- 2020b Vörös Boldizsár: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Egy átmenetinek tervezett államalakulat. *Rubicon*, 31. (2020) 4. sz. 38–43.
- é.n. Vörös Boldizsár: *Egy új világrend létrehozása? Utópisztikus jövőképek és terror a Magyarországi Tanácsköztársaság irányítóinak eszmerendszerében*. Kézirat. (megjelenés alatt)

Vörös Riport Film 18.

- 1919 *Vörös Riport Film 18.* (<https://filmhiradokonline.hu> – Utolsó letöltés: 2020. október 24.)

ZIGÁNY

- 2019 ZIGÁNY Zoltán: A közoktatás munkaprogramja. *Néptanítók Lapja*, 52. (1919) 22–23. sz. 1–3.

Mellékletek

1. sz. kép. Lejava Ferenc alkohol- és prostitúcióellenes plakátja
(Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár/Magyar Digitális Képkönyvtár)

2. sz. kép. Jeges Ernő alkoholelles plakátja

(Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár/Magyar Digitális Képkönyvtár)

PROLETÁROK

A tisztaság eddig a gazdagok kiváltsága volt!!!
A burzsoa későnkelő asszonya hófehér selymes ágyából illatos fürdőbe léphetett és órák hosszat ápoltatta elpuhult testét. A proletárszony kénytelen volt kora hajnalban elhagyni piszkos vacskát és gondozatlan gyermekeit, hogy a falat kenyérért késő estig robotoljon. Sem pénze sem ideje nem volt a tisztálkodásra.

PROLETÁROK!

A Tanácsköztársaság nemcsak szellemi tisztaságot, lelki felszabadulást jelent, hanem módot ad arra, hogy szépek és egészségesek legyetek!

A tisztaság fegyver a járványok ellen.
Vigyázzatok saját és gyermekeitek tisztaságára.
Tartsátok rendben és szellőztessétek a lakást.
A tiszta ruha megóvja a testet sok betegségtől.
Tétek a fürdő: fürödjetek!

**Munka és a tisztaság szépsége
a proletár gazdagsága!!!**

KÖZTÁRSASÁGI KÖNYVTÁR ÉS KISNYOMTATVÁNYTÁR
BUDAPEST

KN PCS

www.kepkonyvtar.hu

3. sz. kép. Tuszkay Márton egészséges életvitelre buzdító plakátja
(Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár/Magyar Digitális Képkönyvtár)